

GRUPUL "SITURI"

PROPUNERI PENTRU STRATEGIA DE DEZVOLTARE NAȚIONALĂ

IDENTITATEA MEMORANDISTILOR

„Situri” este un grup de specialiști care lucrează în arheologie, arhitectură/restaurare și protecția monumentelor, ingineri din spectrul IT și geodezie, reuniți într-un grup de discuții Yahoo (<http://uk.groups.yahoo.com/group/situri/>), având drept obiective fundamentale:

- semnalarea unor încălcări ale regimului de protecție a siturilor;
- discuții asupra cadrului legislativ și administrativ care reglementează protecția siturilor arheologice și a monumentelor istorice;
- promovarea tehnologiilor avansate în studiul și evidența siturilor;
- configurarea unor capacități de cooperare transinstituțională, cât și a unor proiecte comune bine definite, explorarea surselor de finanțare alternativă pentru protecția siturilor.

OBIECTIVE IMEDIATE

Grupul a luat la cunoștință despre demersul Dv. mult prea târziu (18 februarie 2008, seara) pentru a articula un set de propuneri organice, cu sens. Un asemenea material l-am putea furniza într-un termen de aproximativ o lună, în cazul în care se va manifesta vreun interes pentru opiniile noastre.

Grupul a luat la cunoștință, tot acum (19 februarie), memoriul care v-a fost trimis de Bogdan Condurașeanu, în numele proiectelor România Digitală și Dacia Magnifica. Declarăm aici că suntem de acord, în termeni generici, cu argumentația domniei sale, cu niște deplasări de accente absolut necesare din perspectiva noastră. Ele se referă la Calendarul activităților propuse („Derulare Proiecte în Timp”). Vom adăuga și niște detalii și considerații de tip organizatoric.

În concluzie, puteți considera acest material a fi un *Addendum* la memoriul lui Bogdan Condurașeanu.

OBSERVAȚII GENERALE

Materialul de referință este redactat din perspectiva încurajării turismului; este o perspectivă pe care o putem respecta, dar din care lipsesc elemente tipice protecției monumentelor. Am dori doar să punctăm câteva aspecte, întorcând perspectiva dinpre monumente spre turism.

Un prim enunț teoretic pe care am dori să-l facem este că valorile culturale pot fi asimilate, până la un punct, cel puțin analogic, resurselor naturale; ca și acestea din urmă, valorile culturale sunt *o moștenire* primită, care se cere și *transmisă*. Tot așa, după cum unele resurse naturale nu sunt regenerabile, nici bunurile din patrimoniul istoric mobil și imobil nu pot fi înlocuite decât cu substitute discutabile.

În al doilea rând, oricât de demodat ar suna, protecția valorilor culturale reprezintă un obiectiv „în sine”, pentru care argumentele din specia „profitabilității” trebuie să rămână strict orientative. Motivul pentru care lucrurile stau astfel este că nu putem fi siguri niciodată dacă am înțeles toate oportunitățile economice legate de protecția patrimoniului; mai mult, nu avem cum să judecăm *interese viitoare*, fiindcă prognozele se bazează numai pe ceea ce știm deja, nu pe ceea ce încă nu am aflat. Nu avem voie să decidem că ne putem dispensa de *o parte* a siturilor istorice, nici măcar prin aprobare *ex silentio*, în numele generațiilor viitoare, chiar dacă argumentele ar fi „subzistența populației”, sau „modernizarea infrastructurii”; atingerea unor astfel de obiective imediate trebuie să poată fi realizate fără a compromite valori cvasi-perene, care țin de *avuția națională*, fie că cineva își dă seama de valoarea intrinsecă sau extrinsecă a acestor valori, sau nu. Acest punct de vedere este pe deplin conform teoriei „dezvoltării durabile”.¹

Consecința enunțurilor de mai sus este că protecția monumentelor trebuie acordată egal, indiferent de „traseele culoarelor europene”, cel puțin principial, iar protecția monumentelor, ca domeniu, are „drum comun” cu turismul numai până la un punct.

Din considerente pur metodice și manageriale, vom utiliza structura de priorități așa cum este formulată în acte legale². Utilizarea termenilor legali („sit UNESCO”, „sit de importanță națională”, etc) nu înseamnă că suntem de acord cu această structură, sau cu componența concretă a acestor liste, ci doar că pornim discuția de la cadrul legal existent.

Cunoaștem instituțiile abilitate prin lege cu protecția monumentelor și a siturilor arheologice, însă constatăm că Ministerul Culturii și Cultelor, alături de instituțiile din subordine cu atribuții legale în materie (Institutul Național al Monumentelor Istorice sau Institutul de Memorie Culturală – cIMeC), fac progrese, dar progrese prea lente. Din contră, investițiile imobiliare și de infrastructură au un avânt fără precedent, beneficiind de fonduri care depășesc substanțial 10 miliarde de Euro pe an (nu avem cifre statistice; estimare minimală). Or – un asemenea dezechilibru de forțe (întrebați care este bugetul Protecției Monumentelor...)³ are un rezultat previzibil și catastrofal.

Problemele legate de mecanismele de protecție sunt multe, complicate, și nu le vom aduce în discuție aici. Una dintre aceste probleme este subfinanțarea. Nu credem însă că suprafinanțarea peste noapte a MCC ar produce efectele dorite, fiindcă structurile

¹ Altel, nu este deloc greu de observat că preocupările noastre *nu corespund în mod explicit nici unui criteriu de monitorizare*, conform documentației de la NCS.

² Suportul legal pentru toate cele de mai jos va putea fi adăugat ulterior, într-un document dezvoltat.

³ În fapt, bugetul la care ne referim este cvasi-nul, fiindcă nu ne gândim aici la banii cheltuiți pe restaurări (care nu sunt chiar puțini), ci ne referim la cheltuielile protecției *preventive* (cunoașterea și localizarea cadastrală a monumentelor).

administrative se nasc greu (dar și mai greu se nasc specialiștii în domeniu!). Credem că problemele de protecție a patrimoniului trebuie să alcătuiască, pe de o parte, un pachet financiar care să fie subdivizat (vezi mai jos) și ofertat într-un cadru competițional, la care să aibă acces toți specialiștii capabili să contribuie. Descentralizarea la nivel de execuție nu trebuie să afecteze atribuțiile MCC ca depozitar național al informațiilor, care trebuie să fie beneficiarul final al procesului de colectare a datelor. Pe de altă parte, nu MCC ar trebui să fie *arbitrul* atribuirii subpachetelor de execuție.

În fine, toate informațiile obținute și sistematizate din bani publici trebuie să fie de utilitate publică. MCC este doar administratorul acestor date, nu *proprietarul* lor.

La nivel de *pachet de lucru* Protecția patrimoniului nu mai poate fi un *domeniu în sine*, fiindcă bugetele necesare sunt enorme, iar concurența de partajare a bugetului general ar sufoca rahiticul lobby pe care arheologii l-ar putea face. Problematika protecției patrimoniului imobil poate fi agregată, tactic, în pachete care să vizeze, nemijlocit, promovarea turismului cultural sau a agriculturii moderne, în proiectarea traseelor unor investiții naționale de infrastructură, sau, de ce nu, cheltuielilor asociate *organizării și sistematizării teritoriului*.

Un alt aspect *crucial* al protecției patrimoniului cultural imobil este chestiunea conflictelor de interese. Acestea sunt de multe feluri, dar ne vom opri asupra a două conflicte majore: cu investițiile și cu exploatarea agricolă.

Acuzațiile că arheologii sunt refractari la investiții se pot auzi aproape zilnic, fie ca enunț frontal⁴, fie (cel mai adesea) doar sugerate cu o „delicatețe” deloc bine intenționată. Aceste acuzații vin de la persoane care nu știu, sau nu vor să știe nimic despre legislația sau practica europeană. În toate statele civilizate investitorul care afectează, în cursul investiției, un sit arheologic, plătește cercetarea și „descărcarea”. Mai mult, pentru operațiunile de „descărcare de sarcină” sunt prevăzute termene legale; de exemplu, în Elveția el poate fi de 10 ani (sic), în Franța este (sau era) de 5 ani, iar în Ungaria, pentru amplele lucrări de la autostrăzi, arheologii au avut totdeauna un avans de cel puțin un an înaintea buldozerelor. În România un asemenea termen nu există; probabil ca să nu jenăm... progresul. Mai rău, pe ușa din dos a Ordinilor de Ministru, se încearcă exceptarea procedurilor standard de cercetare arheologică preventivă pentru „interes de ordin național” (național-național..., dar a cui?); or, dacă statul nu-și respectă propriile legi, cum s-ar putea aștepta Statul să le respecte cetățenii?...

Conflictele de interese între „investitori” și arheologi nu au la origine retardarea mentală romantică a celor din urmă, *ci absența oricărui element de planificare pe termen mediu a investițiilor*. În realitate, munca de colectare a datelor despre situri arheologice, dacă ar fi sistematizată și corelată cadastral, ar pune la dispoziția tuturor investitorilor un îndrumar prețios despre cum poți să nu arunci banii pe câmp (în lucrări de „salvare”), prin indicarea regimului de protecție pe *hărți accesibile public* (alături de alte informații de interes public, precum harta zonelor de risc seismic sau aluvionar). În absența unor astfel de date, se va tot întâmpla ce s-a întâmplat cu situl Ciurel (din București, sector 6), *monument istoric din clasa A* (= monument de importanță națională!) care a disparut sub

⁴ Nu pot să nu evoc aici o declarație recentă a arhitectului-șef al Capitalei, la o televiziune privată, conform căruia coșmarul care nu se mai termină, din centrul Bucureștiului, se datorează arheologilor. Nu am auzit de mult o minciună atât de nerușinată! Centrul capitalei a zăcut *un an*, neatins, în așteptarea lui Godot.

fundațiile unei mărețe biserici franciscane, pentru că nu se... știa că se află acolo (?! evident, nimeni nu a pățit nimic; cu excepția patrimoniului național, evident)

Celălalt conflict major este cu agricultura. Sunt înregistrate, astăzi, oficial, peste 8.000 de situri arheologice (aflate sau nu pe *Lista monumentelor*), conform site-ului Cimec (<http://www.cimec.ro/scripts/ARH/RAN/sel.asp>). Estimările merg însă de la 50.000 la 100.000. Toate se bucură, conform legii (însă *doar* a legii) de protecție legală. De unde... Producția de porumb a țării nu ar putea suporta așa ceva, nu-i așa? Considerând că un sit arheologic are doar 1 hectar, ar fi deci 1.000.000 de hectare de „pus la păstrare”. Că acestea se întâmplă cu situri de care nu (mai) știe nimeni – ar fi de înțeles. Se pot documenta însă multe situații în care situri de pe Lista monumentelor sunt teren arabil. O fi grav...?

Pe această linie, arheologii vor trebui să-și găsească un alt aliat strategic: agrotehniștii. Pentru fiecare dintre aceste cazuri, în special cele în care legea este arată zilnic, ar trebui constituite grupe de lucru, alcătuite din specialiști în protecția monumentelor, topografi, agrotehniști și juriști, care să caute soluții realiste, practice. Oare chiar nu există exploatații agricole care nu presupun plugul? Ba da, evident! Doar că cineva trebuie să-și pună problema, să propună soluții, iar soluțiile alese să fie impuse de autoritățile locale cu toată fermitatea. Altfel *discuția despre protecția siturilor este absolut inutilă*.

OBIECTIVUL CONCRET

Legile de protecție (a Monumentelor, a Siturilor arheologice) prevăd statutul diverselor obiective, clasificarea lor, modul de protecție, responsabili, etc, inclusiv mărimea cordonului de protecție în jurul sitului. Cele mai multe violări ale regimului de protecție s-au făcut sub motivul (pretext sau nu, indiferent aici) că regimul de protecție nu era cunoscut.

În consecință, prima grijă a celor care doresc o protecție reală a siturilor (și monumentelor) este cartarea lor cât mai exactă, în Stereo70 (care este, *deocamdată*, standardul cartografic național; nu pentru multă vreme, se mai aude...), și prezentarea planurilor de situație autorităților cu atribuții legale directe în materie (Oficiile de protecție a patrimoniului cultural de la nivelul județelor, dar și primăriile pe raza cărora se află obiectivul).

Volumul de muncă previzionat este absolut covârșitor: calculând numai la 50.000 de situri, pentru fiecare vor fi de prestat următoarele operațiuni:

- documentare (între 3 și 10 surse pentru fiecare, adică minim 100.000 de titluri);
- documentarea de teren; se poate face și cu GPS-uri (cele mai performante au precizii la nivel centimetric, iar cele de uz comun de 5 m, ceea ce, din punctul de vedere al „regimului de protecție” este o eroare neglijabilă) și poate fi performată de arheologi, însă produsul final trebuie avizat de un topograf autorizat (care își asumă răspunderea legală);
- realizarea unei lucrări cadastrale la nivel de unitate administrativă.

Date fiind cele de mai sus, este limpede pentru oricine că așa ceva nu poate fi decât o sarcină pe termen mediu (10-20 de ani), și că va rămâne o sarcină permanentă a tuturor administrațiilor. Mai rezultă, de aici, că trebuie stabilită o ordine de priorități.

ORDINE DE PRIORITĂȚI

Ierarhizarea monumentelor și a siturilor nu poate fi alta decât cea prevăzută de reglementările legale, măcar pentru a evita discuțiile interminabile despre profesionalismul unor decizii administrative. Această ierarhie se prezintă astfel:

1. monumente aflate în evidența UNESCO (ordin de mărime: 10);
2. situri arheologice de importanță națională (ordin de mărime: 25);
3. monumente și situri din clasa A (respectiv „de importanță națională”; ordin de mărime: cca 1500; aproximarea grosieră);
4. monumente și situri din clasa B (respectiv „de importanță locală”; ordin de mărime cca. 3500; aproximare grosieră; suma claselor 3 și 4 este însă aproape de 5.000, iar acesta este un lucru clar);
5. situri arheologice „reperate” (aproximare largă la minim 50.000).

ORIZONTURI DE TIMP

Prin prisma intervalelor de raportare prevăzute în schița de Program, cele 5 clase de la titlul anterior se pot dispune astfel, ca termen de finalizare:

- 2009 – obiectivele 1 și 2
- 2013 – obiectivul 3
- 2020 – obiectivul 4
- 2030 – obiectivul 5

DISTRIBUȚIA DE SARCINI PENTRU „CADASTRUL CULTURAL”

Obiectivele 1 și 2 din lista de mai sus pot fi lăsate în grija MCC, care are și mijloacele și interesele de a le asigura regimul de protecție. De la obiectivul 3 în jos, însă, credem că este necesară o abordare mai elastică. Iată o posibilă schemă:

Lucrările vor trebui realizate în parteneriat public-privat, în toate cazurile. Participația publică este necesară pentru că statul va avea totdeauna de apărut interese (cele de patrimoniu, în primul rând); privat – fiindcă doar piața serviciilor va asigura necesarul de cunoștințe tehnice și elasticitatea organizatorică necesare realizării *cadastrului cultural* (o denumire generică a operațiunii, care poate fi reținută ca atare; sugestia oferită de sintagmă este că ar fi că trebuie cuprinse însă și alte genuri de obiective, precum muzeele și casele memoriale, operațiune deja performată de cIMeC).

Pentru fiecare tip de obiectiv va fi întocmit caiet de sarcini (mare problemă...) și organizate licitații publice. Dată fiind importanța diferită a obiectivelor, probabil și

alcătuirea „temei” (în caietul de sarcini) ar trebui să vizeze unități administrative de mărimi diferite; astfel:

- obiectivul 3 (monumente istorice de importanță națională) va fi oferat la nivel de provincie istorică (respectiv *grupuri de regiuni de dezvoltare*);
- obiectivul 4 (monumente istorice de importanță locală) va fi oferat la nivelul *regiunilor de dezvoltare* (grupuri de județe);
- obiectivul 5 (situri arheologice reperate) va fi oferat la nivel de județ.

Caietele de sarcini vor cuprinde numai specificații tehnice (standarde tehnice minimale), nu și cuantumuri „de producție”, fiindcă practic este imposibil de intuit capacitatea de activitate a fiecărui parteneriat; ele vor cuprinde și o grilă orientativă de plată, funcție de mărimea și complexitatea siturilor, sau funcție de accesibilitatea lor, astfel încât licitațiile să nu poată produce sume aberante (de pildă prin neprezentarea concurenței).

Fragmentarea sarcinilor de cadastru cultural, la nivel național și local, asigură, pe de o parte, că acțiunea va începe cvasi-simultan, la toate palierele de importanță, fără să trebuiască să așteptăm anul 2030 ca să înregistrăm siturile „simple”. Pe de altă parte, fragmentarea va evita contractele catastrofale, care nu duc nicăieri. Contractele vor trebui să prevadă condiții clare în care Autoritatea Contractantă va putea anula contractul, pe motiv de ineficiență sau eșec tehnologic.

SOLUȚIONAREA „CONFLICTELOR DE INTERESE”

Căutarea unor soluții la acest gen de conflicte ar trebui să fie un obiectiv major în planificarea dezvoltării locale și regionale. Este greu de precizat acum care ar putea fi cadrul organizatoric în care s-ar putea constitui „comisiile de arbitraj”. Probabil acestea ar putea fi constituite la nivelul autorităților județene, cu condiția ca cel puțin jumătate din structura comisiei să *nu fie una locală, sau pe ștatele autorităților locale*. Cu alte cuvinte, pentru a evita strângularea soluțiilor în jurul unor interese *strict locale*, va fi necesar un soi de *audit extern*. Acest *audit extern* va fi nominalizat de autorități de rang administrativ imediat superior (experți numiți de Ministerele Culturii, Agriculturii, Turismului, Transporturilor, Administrației și Internelor), dar nu dintre angajații ministerelor, pentru ca interesele fiecărui domeniu să fie protejate corespunzător. Sigur, unde sunt atât de mulți arbitri – riscul de blocaj este foarte mare. Asupra unor astfel de mecanisme va mai trebui reflectat.

O altă posibilă schemă de constituire a unor *comisii de arbitraj* ar fi una tripartită, reprezentând paritar a) autoritățile locale competente pe teritoriul cărora a fost sesizat „conflictul”, b) o comisie interministerială din ministerele direct vizate (de ex. Agricultură, Cultură, Transporturi, etc) și c) o comisie academică (nu în sensul provenienței de la Academie, ci în sensul specializării pe segmente de cercetare specifice). Ar fi astfel reprezentate interese din cele mai diferite, iar soluția prin vot calificat (66.67%+1) ar garanta justețea ei.

„Materia brută” a acestor arbitraje ar putea proveni din surse diferite. Una dintre aceste surse ar fi tocmai *cadastrul cultural*, care ar putea atenționa asupra utilizării

improprii a unor terenuri sau clădiri aflate sub regim de protecție legală. O altă sursă ar fi planificatorii și dezvoltatorii de proiecte mari, cu condiția ca aceștia să-și anunțe intențiile în termen rezonabil.

FINALE

Dorim în final să rugăm Grupul de Redactare a Strategiei de Dezvoltare Durabilă să reflecteze la posibilitatea de a numi, din componența sa, un secretariat pentru problemele patrimoniului cultural, care să aprofundeze problematica, alături de sugestiile celor interesați.

Vă mai rugăm să ne semnalati dacă punctele noastre de vedere v-au stârnit interesul, în ce măsură și pe care segmente. Vă stăm la dispoziție pentru eventuale dezvoltări punctuale.

redactat, în numele Grupului SITURI
după consultarea prealabilă a membrilor

dr. Eugen S. Teodor
Muzeul Național de Istorie
Calea Victoriei 12,
București, la 19 februarie 2008